

Мікроекономіка

Володимир ФАРІОН,
Тетяна ФАРІОН

**РОЛЬ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БАНКОМ****Резюме**

Досліджено сутність поняття «економічна інформація» та обґрунтовано роль облікової інформації в управлінні потоком економічної інформації. Запропоновано класифікаційні ознаки класифікації облікової інформації та схематично наведено класифікацію користувачів облікової інформації залежно від їхніх інформаційних потреб. Визначено, яким критеріям має відповідати облікова інформація для прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова

Економічна інформація, облікова інформація, інформаційне забезпечення, облік, банк, управління, користувачі облікової інформації.

Класифікація за JEL: M41; G21.

© Володимир Фаріон, Тетяна Фаріон, 2013.

Фаріон Володимир, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Фаріон Тетяна, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Постановка проблеми. В умовах посилення конкурентної боротьби, стрімкої інфляції, загострення економічної кризи суттєво підвищується ризикованість банківської діяльності. Тому на сучасному етапі розвитку банківської системи першочерговим стає пошук як реальних шляхів мінімізації таких ризиків, так і можливих варіантів отримання прибутків, достатніх для збереження чисельності та коштів вкладників, а також підтримання життєдіяльності банку. Успішне вирішення цієї складної проблеми потребує використання багатьох методів, прийомів, способів, систем та розробки нових підходів до управління комерційним банком, об'єднаних поняттям менеджменту.

Стрімкий розвиток інформаційних зв'язків і технологій сформував за останні роки принципово нові умови. Сьогодні для інвесторів банківського капіталу замало традиційно відображеної у фінансовій звітності інформації. Назріла необхідність адаптації облікових систем банку до змін інформаційних потреб як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів інформації. Утім, практика банківської діяльності висуває дедалі складніші завдання, вирішення яких потребує обсягу інформації, що постійно зростає.

Від того, як організовано збір, обробку, розподіл інформації з метою забезпечення процесу прийняття рішень, значною мірою залежить і ефективність управління банком загалом. Іншими словами, для прийняття виважених та своєчасних управлінських рішень банківські установи повинні мати достовірну, достатню і надійну інформацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню ролі облікової інформації в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання, а в їх числі – банків, приурочено наукові розробки відомих вчених-економістів: Ф. Ф. Бутинця, В. В. Євдокимова, Л. М. Кіндрацької, В. С. Пономаренко, М. С. Пушкаря та багатьох інших.

Віддаючи належне науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що на даний час ще цілу низку теоретичних та практичних питань не вирішено і вони потребують подальших досліджень. Такий стан справ пояснюється, передусім, недосконалістю інформаційної системи, яка ще не націлена на розв'язання сучасних завдань, що стоять перед банківськими установами.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності поняття «облікова інформація» та визначення основних її критеріїв з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інформація» та «управління» взаємопов'язані та взаємозалежні: де є інформація, там діє й управління, а

там, де здійснюється управління, неодмінно наявна інформація. Термін «інформація» означає «пояснення», «викладення», «повідомлення». Він набув вжитку ще наприкінці XIX ст., але спочатку його застосовували лише щодо засобів зв'язку. З розвитком науки і техніки інформацію почали розглядати залежно від конкретного змісту з використанням її різновидів, які стосуються різних галузей людської діяльності. Сучасна наука трактує управління як вплив на об'єкт (вибраний на основі наявної інформації з множини можливих впливів), який поліпшує функціонування або розвиток такого об'єкта [1].

Інформація є одним з ресурсів, який має здатність накопичуватися, реалізуватися та поновлюватися. Саме інформація дає змогу приймати своєчасні та обґрунтовані управлінські рішення, формулювати стратегічну мету і завдання банку й координувати дію його структурних підрозділів, спрямовуючи їхні зусилля на досягнення окреслених цілей.

Законом України «Про інформацію» визначено, що інформація – це будь-які відомості або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2].

Сучасна інформація має повністю задовольняти потреби менеджерів усіх рівнів управління у прийнятті рішень. При цьому і надлишок інформації, і її нестача можуть негативно впливати на управлінські процеси.

Сучасні інформаційні системи дають змогу здійснювати збір і зберігання інформації, оперативно й точно передавати її за призначенням, обробляти, виявляти відхилення від намічених показників, проводити аналіз даних. На цій підставі з'являється можливість ефективно планувати банківську діяльність, поетапно здійснювати систематичний аналіз цієї діяльності, координувати та своєчасно вносити відповідні корективи, відстежуючи зміну умов зовнішнього середовища. Застосування розвинених інформаційних систем створює передумови для посилення централізації й перенесення на вищий рівень керівництва функцій стратегічного планування діяльності банку.

Виняткову роль в успішному функціонуванні банку відіграє інформаційне забезпечення. Саме розвиток інформаційного забезпечення є сьогодні, з одного боку, об'єктивно необхідною передумовою, а з іншого – невід'ємною умовою для становлення й удосконалення системи управління в банках.

Основним видом інформаційного забезпечення процесу управління є економічна інформація. У науково-економічних дослідженнях спостерігаються різні підходи до визначення її сутності. Зокрема, Пушкар М. С. паралельно розглядає економічну інформацію як інструмент, за допомогою якого управлінський апарат приймає рішення, і визначає її як сукупність даних (повідомлень, відомостей, залежностей), що характеризують стан або показують вектори змін явищ і процесів господарської діяльності підприємств, об'єднань, галузей економіки та економіки держави як цілісного утворення [3, 43].

Пономаренко В. С., Бутова Р. К., Журавльова І. В. та інші науковці економічну інформацію розглядають як один з найбільш масових різновидів інформації, що відображає процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ та послуг [4, 13].

Вартим уваги є трактування досліджуваної категорії авторами, на думку яких, економічна інформація – це всі відомості в сфері економіки, які необхідно фіксувати, передавати та зберігати для використання у процесі планування, обліку, контролю й аналізу [5, 89].

Детально вивчивши і систематизувавши погляди окремих науковців на поняття «інформація», ми дійшли висновку, що найправильніше під економічною інформацією слід розуміти безперервний і цілеспрямований добір відповідних інформаційних показників, які використовують при прийнятті управлінських рішень.

Ядром економічної інформації є облікова інформація, на яку припадає майже 90 % її обсягу. Обліковою (бухгалтерською) інформацією є відомості про господарські операції банківської установи, зафіксовані в носіях облікової інформації. Цінність облікової інформації визначається можливостями, які вона надає для прийняття ефективних управлінських рішень, оскільки відіграє провідну роль в управлінні потоком економічної інформації.

З огляду на це, обґрунтованою і правильною, вважаємо ми, є позиція, яку відстоює Л. М. Кіндрацька, стверджуючи, що правильно сформована бухгалтерська інформація виконує важливу функцію в системі захисту комерційного банку від банкрутства, оскільки підвищує якість керування банком та активно впливає на зміну характеру управлінських рішень відповідно до умов конкуренції, нестабільності фінансових ринків, які негативно позначаються на рівні ризикованості банківської діяльності [6, 50].

Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку обліковою вважають інформацію про стан, структуру і рух майна організації та джерела його утворення, господарські процеси і результати фінансової та виробничо-господарської діяльності організації [7].

Облікову інформацію можна класифікувати за цілою низкою ознак. У сучасній науковій літературі вчені-економісти по-різному підходять до вибору тієї чи іншої системи класифікації облікової інформації та встановлення вимог до неї. Ми ж пропонуємо класифікувати облікову інформацію за такими ознаками (табл. 1).

Специфіка облікової інформації – в тому, що вона є основною інформацією, яка надходить від об'єкта управління до його суб'єкта, а її значення полягає в можливості суб'єкта здійснювати попередній, поточний і подальший контроль за об'єктом.

Таблиця 1

Класифікація облікової інформації

Класифікаційна ознака	Вид інформації
За часом формування (виникнення)	Первинна, вторинна
За стабільністю	Змінна, постійна (умовно-постійна) інформація
За способом вираження	Цифрова й алфавітна
За економічним змістом	<i>За об'єктами відображення:</i> господарські засоби та їх розміщення, ресурси господарських засобів, статутна діяльність, фінансові результати статутної діяльності. <i>За видами діяльності:</i> інвестиційна, операційна, фінансова.
За характером обробки	Систематизована, несистематизована
За складом і способом узагальнення	Разова, нагромаджувальна, зведена
За місцем виникнення	Внутрішня, зовнішня
За стадіями утворення	Вхідна, вихідна, проміжна
За часовим періодом виникнення	Оперативна, поточна
За способом створення	Інформація, що формується ручним способом, і інформація, що формується в автоматизованому режимі
За метою створення, взаємозв'язками і послідовністю формування	Первинна, поточна, підсумкова й архівна

Облікова система виступає важливим інструментом управління діяльністю банківської установи, який поєднує об'єктивні передумови цієї діяльності із суб'єктивними діями посадовців, покликаних до практичної реалізації цієї системи. Отже, дані про фінансово-господарську діяльність банку є входом до інформаційної системи, а необхідна інформація для осіб, які приймають рішення і контролюють процес його виконання, – виходом із системи [8, 29].

Володіючи широким спектром облікової інформації, керівний склад банківських працівників має можливість обґрунтовувати доцільність раціональних зміни у стратегії й тактиці ведення банківського бізнесу.

Формування облікової інформації, яка характеризує результати фінансово-господарської діяльності комерційних банків на підставі реальних пока-

зників стану активів, зобов'язань, власного капіталу, повинне здійснюватися з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

У банківських установах облікову інформацію опрацьовують в автоматизованому режимі з використанням сучасних інформаційних комп'ютерних технологій. Тривалість періоду збору та обробки облікової інформації називають циклом, оскільки процес збирання й обробки облікової банківської інформації постійно повторюється з новими даними стосовно кожного наступного облікового періоду. У циклі можна виділити кілька послідовних фаз: сама господарська операція; опрацювання інформації в обліковій системі впродовж облікового періоду; складання фінансових звітів на кінцевій фазі.

На відміну від підприємств, банки складають баланс щодня. День для банківських установ є найкоротшим обліковим періодом, після закінчення якого повторюється обліковий цикл. Отже, впродовж кожного наступного звітного періоду облікова система повинна нагромаджувати та опрацьовувати нову інформацію про всі проведені банком операції.

Формування впродовж облікового процесу необхідної адекватної та суттєвої для прийняття управлінських рішень інформації проходить поетапно (рис. 1):

1) первинний етап – первинне спостереження (сприйняття факту господарської операції); відображення інформації в документах – носіях облікової інформації;

2) поточний етап – обробка та реєстрація облікової інформації в реєстрах обліку, а також її групування й перегрупування з метою створення масиву інформації, здатної задовольняти потреби користувачів, тобто масиву корисної інформації.

3) підсумковий етап – упорядкована сукупність операцій з формування показників, які загалом відображали б інформацію про результати господарської діяльності за визначений період.

Результативність облікового процесу визначається чіткістю постановки оперативних, тактичних і стратегічних управлінських завдань, а отримана інформація позитивно впливає на обґрунтування напрямів і варіантів їх розв'язання.

Облікова інформація повинна містити максимум відомостей, які були б корисними для зацікавлених осіб, а також надавати необхідні пояснення, щоб не дезорієнтувати тих, хто буде нею користуватися. Зацікавленими користувачами інформації, яка формується в бухгалтерському обліку, є особи, які потребують інформації про конкретну банківську установу і мають достатні знання для того, щоб зрозуміти, оцінити і використати таку інформацію.

Рисунок 1

**Етапи облікового процесу підготовки інформації
для прийняття управлінських рішень**

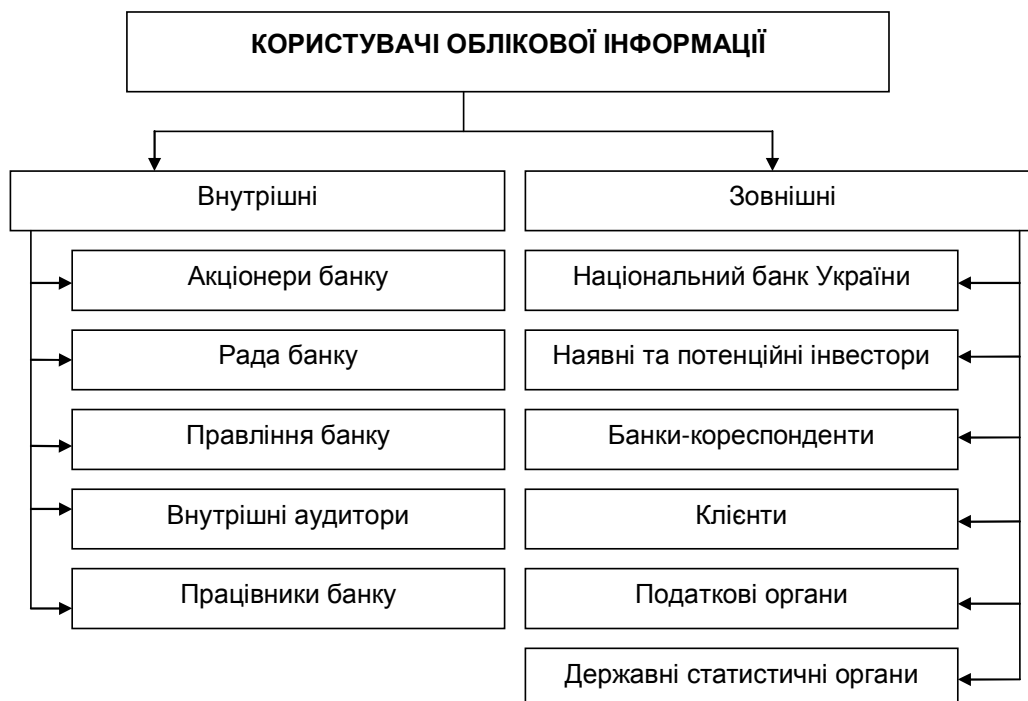
Класифікацію користувачів облікової інформації залежно від їхніх інформаційних потреб схематично наведено на рис. 2.

Внутрішніми користувачами облікової інформації банку є акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори та банківські працівники.

Облікову інформацію внутрішні користувачі використовують для планування, оцінки та контролю за щоденними операціями банку. Керівництво банку задовольняє свої інформаційні потреби при оцінюванні фінансового стану банку, розробленні стратегії розвитку банківського бізнесу та прийнятті поточних управлінських рішень щодо доцільності здійснення окремих банківських операцій і впровадження нових банківських продуктів.

Рисунок 2

Класифікація користувачів облікової інформації

Зовнішніми користувачами облікової інформації є Національний банк України, наявні та потенційні інвестори, банки-кореспонденти, клієнти, податкові та статистичні органи. Узагальнену у фінансовій звітності облікову інформацію використовують для оцінки минулих подій та при прогнозуванні майбутніх результатів діяльності банку.

Потреби користувачів щодо облікової інформації про діяльність банку, безумовно, не є однотипними. Спільним, що об'єднує всіх користувачів, є бажання потенційного клієнта отримати правдиву інформацію стосовно надійності та фінансової стабільності конкретного банку для вирішення питання: можна йому довірити власні кошти чи не варто.

Упродовж останніх років, у зв'язку з невідповідним зростанням запитів користувачів облікової інформації про фінансовий стан та результати діяльності банківських установ, з позиції забезпечення передумов для прийняття ними обґрунтованих рішень, основну увагу приділяють якісним характеристикам інформації, яка набуває характерних рис стратегічного ресурсу управління.

Якісне формування інформаційних ресурсів передбачає [1]:

- виявлення та проведення безперервного моніторингу потреб різних груп користувачів інформації, яка формується в обліку;
- узгодження інтересів різних груп користувачів інформації;
- визначення засобів формування облікової інформації для системи управління.

На сучасному етапі економічного розвитку відсутня однастайність у думках вчених щодо того, яким критеріям має відповідати облікова інформація з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Спеціалісти виділяють декілька якісних показників, на які повинна спиратися облікова інформація. Основними властивостями облікової інформації вважається її доречність і вірогідність [9, 145]. Під доречністю розуміють те, що облікова інформація повинна мати змогу впливати на прийняття рішень. Вірогідність означає, що облікова інформація має бути точною, неупередженою і підлягає перевірці.

Ф. Ф. Бутинець відзначає, що облікова інформація характеризується безперервністю, циклічністю (облікова інформація зазнає однакової обробки за одні й ті ж часові періоди, але її зміст і числове наповнення змінюються), масовістю (наявність однорідних масових арифметичних операцій при обробці), суттєвістю (не потрібно втрачати час на облік незначних фактів), складністю розрахунків (середня кількість арифметичних, логічних та інших дій, що припадають на одну форму показника, і чим вони складніші, тим більше часу потрібно на автоматизацію даного завдання чи комплексу завдань) [5, 94]. Одночасно вказується, що для однозначного сприйняття інформації тими, хто брав участь у її підготовці, і тими, хто її використовує, інформація повинна відповідати таким вимогам:

- достовірність – тобто повністю відображати господарські операції та легко перевірятися;
- значимість – інформація має бути корисною, ґрунтуватися на зворотньому зв'язку і надходити до користувачів у потрібний час;
- порівнянність і постійність – протягом звітного періоду слід використовувати однакові методи бухгалтерського обліку, інакше пропадає можливість порівняння даних;
- суттєвість – не потрібно витратити час на облік незначних факторів (тобто, якщо зусилля щодо обліку дорівнюють вартості об'єктів, що обліковуються, облік необхідно спростити);
- консервативність – необхідно вибрати оцінку, яка є менш оптимістичною, тобто доцільно враховувати можливу відсутність прибутку

і ймовірні збитки, що забезпечить обережність щодо оцінки активів, зобов'язань і при визначенні величини прибутку;

- повнота – інформація повинна містити максимум даних, необхідних користувачу [5, 95].

П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Положення «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України» виділяють чотири основні якісні характеристики інформації: дохідливість, доречність, достовірність та зіставність [7, 10].

Дохідливість передбачає, що інформація має бути зрозумілою і розрахованою на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку і зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.

Доречність характеризує здатність інформації впливати на рішення, що приймають на її основі. Іншими словами, інформація вважається доречною, якщо вона здатна вплинути на прийняття рішень користувачами та допомогти їм оцінити минулі, поточні та майбутні події. Доречність інформації визначається її суттєвістю, своєчасністю та можливістю використання для прогнозування. Згідно з П(С)БО 1, суттєвою вважається інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів.

Зіставність характеризує можливість користувачів порівнювати інформацію за різні періоди для того, щоб визначити тенденції змін у фінансовому стані та результатах діяльності банку.

Достовірність означає, що інформація не повинна містити суттєвих помилок і перекручень, які могли б впливати на рішення користувачів.

В. В. Євдокимов основними якісними характеристиками інформації вважає доступність, доцільність та надійність, суть яких полягає в такому [11, 46]:

- доступність – характеристика інформації, яка дає можливість користувачам зрозуміти її значення;
- доцільність – здатність інформації впливати на прийняття рішення та його зміну, сприяти знаходженню користувачем правильної форми прогнозування поточних результатів та в майбутньому або ж підтверджувати чи спростовувати попередні очікування;
- надійність – риса інформації, яка забезпечує впевненість у доцільності її припущень відносно помилок і тенденцій, а також істинності намірів надати всі дані в достовірному вигляді.

Окрім наведених вище характеристик, у групах доцільності та надійності автор виділяє ще:

- передбачуваність – характеристика інформації, яка дає змогу користувачам збільшити ймовірність точності передбачення результату подій у минулому або теперішньому;
- цінність зворотнього зв'язку – ознака, яка дає змогу користувачам підтверджувати або коригувати попередні припущення;
- своєчасність – отримання необхідної для прийняття рішень інформації до того, як вона втратить свою здатність впливати на них;
- здатність бути перевіреною – здатність через перевірку узгодженості показників упевнитися, що інформація відображає те, що вона повинна відображати, або що обраний метод оцінки використаний без помилок та перекручувань;
- достовірність відображення – відповідність між показником та реальним явищем, яке показник має відобразити;
- нейтральність – відсутність у відповідній інформації упередженості, спрямованої на досягнення заздалегідь визначеного результату або спонукання обрати певний спосіб поведінки.

В. М. Добровський, Л. В. Гнилицька, Р. С. Коршикова основні вимоги менеджерів до системи обліку стосовно характеру та обсягу отримуваної інформації узагальнюють таким чином: диференційованість, своєчасність, доступність форми та змісту, компактність, варіативність [12, 10].

Є. Кириченко до критеріїв облікової інформації відносить значимість, достовірність, порівнянність, постійність, суттєвість, консервативність та повноту [13, 22].

В. В. Сопко виділяє такі вимоги користувачів до облікової інформації: достовірність, повнота, цінність і актуальність, ясність, зрозумілість [14, 42–43].

На думку Ю. А. Мішина, при оцінці якості бухгалтерської інформації слід керуватися такими критеріями: достовірність, об'єктивність, оперативність, надійність, повнота, зрозумілість та збалансованість [15, 41].

Окремі вчені до основних якісних характеристик облікової інформації відносять її релевантність і надійність [16, 90].

Під релевантністю облікової інформації слід розуміти певну бажану характеристику інформації, що може впливати на рішення користувачів, тобто визначати управлінські та інвестиційні рішення. Релевантність передбачає, що інформація повинна мати прямий стосунок або вигідне застосування в діях, для яких вона призначалася, щоб забезпечити одержання бажаного результату, тобто вона має бути доречною.

Правильним і достатньо мотивованим є твердження М. С. Пушкаря, що доречним є створення не простої чи складної системи обліку, а такої, яка

є адекватною управлінській системі. Основною вимогою до облікової інформації є відсутність ентропії (невизначеності) в системі управління при прийнятті рішень [3, 32].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що необхідність збирання, систематизації й обробки великого обсягу різноманітної інформації, а також постійного проведення моніторингу ситуації, коригування на основі його результатів раніше розробленого фінансового плану, обліку значного обсягу додаткової інформації вимагає розробки інформаційної системи управління банківською діяльністю. Іншими словами, управління банківською установою зумовлює необхідність побудови цілісної концепції, що дасть змогу на підставі об'єктивної та суб'єктивної інформації приймати оптимальні й реальні рішення, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування банку.

Література

1. Афанас'єва І. І. Сутність поняття «облікова інформація» та її роль в системі управління підприємством [Електронний ресурс] / І. І. Афанас'єва // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_8_1/
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Пушкар М. С. Розробка систем обліку : навч. посібник / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 198 с.
4. Інформаційні системи і технології в економіці / [В. С. Пономаренко, Р. К. Бутова, І. В. Журавльова, Г. Н. Назарова, Л. А. Павленко, О. І. Пушкар]; за ред. В. С. Пономаренка. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – 544 с.
5. Інформаційні системи і технології в обліку : підручник. / [Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, В. В. Євдокимов, С. В. Легенчук]; за ред. Ф. Ф. Бутинця [Вид. 2-е, перероб. і доп.]. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 544 с.
6. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік в управлінні банком [Текст] / Л. М. Кіндрацька // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 7. – С. 49–51.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. №87.
8. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика [Текст] : моногр. / Л. М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2002. – 286 с.

9. Велш Глен А. Основи фінансового обліку [Текст] / Велш Глен А., Шорт Деніел Г. ; Пер. з англ. – К. : Основи, 1997. – 943 с.
10. Про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банківських установах України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.98 № 566. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0056-99>.
11. Євдокимов В. В. Надійність бухгалтерської інформації як передумова забезпечення економічної безпеки підприємства [Текст] / В. В. Євдокимов // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 46–50.
12. Добровський В. М. Управлінський облік [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. М. Добровський, Л. В. Гнилицька, Р. С. Коршикова. – К. : КНЕУ, 2003. – 191 с.
13. Кириченко Є. Теоретичні основи управлінського обліку [Текст] / Є. Кириченко // Аудитор України. – 2006. – № 15. – С. 16–23.
14. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством [Текст] : навч. посіб. / В. В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
15. Мишин Ю. А. Управленческий учет: управление затратами и результатами производственной деятельности [Текст] : монографія / Ю. А. Мишин. – М. : Дело и Сервис, 2002. – 176 с.
16. Хендрексен Э. С. Теория бухгалтерского учета [Текст] / Хендрексен Э. С., Ван Бреда М. Ф. ; [пер. с англ]. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

Стаття надійшла до редакції 30 листопада 2012 р.